

Gammelt og nytt klarsyn i lys av norrøn kultur

Referat av et foredrag holdt på Fyresdalseminaret 2009

Jakob Kvalvaag

Den gamle norrøne kulturimpuls kan først forstås riktig når man ser den som en del av menneskehetens utvikling. Målet for jordtilværelsen er at mennesket skal oppnå sitt jeg-stadium, og i denne utvikling bidrar de mange folkegrupper og kulturer med hver sin spesielle kvalitet. Innenfor den store fellesstrøm med dens lange tidsperspektiver oppstår det derved et svært mangfoldig og nyansert bilde. Det dreier seg om de ulike kulturers erkjennelsesart, hvordan mysteriene formidler de åndelige realiteter og hva som utvikles «lokalt», men som siden kommer menneskeheten til gode.

Sett på en slik bakgrunn sammenligner Rudolf Steiner den nordiske folkekarakter og jeg-impuls med den gammel-indiske: «De som tilhørte den gamle indiske kultur, gjennomgikk en rik sjelelig utvikling, og man kan si at de oppnådde denne modningen mens deres jeg var mer eller mindre sovende; det vil si at jeget først våknet opp når den sjelelige modning var oppnådd. Den indiske befolkning gjennomgikk derved sin sjelelige utvikling på en helt annen måte enn den europeiske, det vil si den germanske befolkning, som var til stede med jeget mens de utviklet evnene til å kunne iaktta hvordan de guddommelig-åndelige makter virket inn på deres sjeler.»* Denne forskjell har konsekvenser for menneskenes forhold til både den åndelige og den materielle verden, likeså for opplevelsen av kimen til det egne jeg og dets vei til individualisering.

Rudolf Steiner betrakter dette forholdet også fra en filosofisk synsvinkel, som kan oppsummeres slik: Erkjennelsen er en jeg-akt. Derfor er det forskjell på en erkjennelse av et hvilket som helst objekt og en erkjennelse av ens eget jeg. Den indiske utvikling innebar en sterk subjektiv erkjennelseskraft i jeget lenge før mennesket fikk evnen til objektivt å se jeget som en egen vesenhet. De europeiske folkeslag utviklet forholdsvis tidlig, mens de ennå stod inne i det gamle klarsyn, en anskuelse av det objektive jeg, det vil si at de skuet jeg'et som et vesen blant andre vesener innenfor det som de hadde klarsynt adgang til. «Klarsynt så de demringen av det egne jeg, det imaginative billede av jeget.»

Det skal presiseres at de to kvaliteter som her er beskrevet eksempelvis, begge hører hjemme i det vi vil kalle «gammelt klarsyn». For alle gamle kulturer gjaldt det at deres klarsyn var forankret i den astrale verden. Et annet fellestrekk er veien fra en kollektiv til en individuell selv-opplevelse.

---

* Sitatene av Rudolf Steiner er hentet fra de tre siste foredrag i rekken om folkesjelene, Oslo 1910 (GA 121), her noe fritt redigert. Saga-sitatene, på nynorsk, stammer fra den yngre Edda.

Ut fra sine spesielle evner får de europeiske folkeslag den oppgave å bringe det menneskelige jeg i forhold både til de øvrige vesenheter, englene og erkeenglene, til medmenneskene, og – interessant nok – til den ytre verden og dens naturrikker. Tidligere, i den atlantiske tid og et stykke videre, skjedde alt dette instinktivt under gudenes ledelse, mennesket var ufritt. Målet blir nå den ovennevnte, tre-foldige bevissthetsutfordring. Det innebærer at det som i den indiske kultur levete som noe alment og upersonlig åndelig, etter hvert blir individualisert i det germanske.

Det som Rudolf Steiner beskriver angående menneskenes forhold til det åndelige, deres klarsynte forbindelse med gudeverdenen, kan også avleses gjennom mytologien, «fordi mytologien er et resultat av det gamle klarsyn, hvor jeget spilte inn overalt». Vi får altså et inntrykk av klarsynets egenart ved å studere mytologien. Og når det gjelder den gamle nordiske beskrivelse av gudene og deres handlinger, karakteriserer Steiner det slik: «Det har gått som en rød tråd gjennom mine fremstillinger at vi innenfor den germansk-nordiske mytologi eller gudelære har noe som i en imaginativ form på en storartet måte knytter an til det som vi i erkjennelsesmessig utforming kan hente ut av moderne åndsforskning.» Norrøn mytologi og vår tids åndsvitenskap taler altså om de samme realiteter, og en sammenstilling av deres ulike fremstillingsmåter kan gi en fordypet forståelse.

Rudolf Steiner kommenterer og belyser en del av de norrøne gudeskikkelser ved å vise sammenhengen mellom mytologiens bilder og moderne åndsvitenskapelige begreper:

Eddaen setter *Odin* høyest av æsene, han er Allfaderen, gammel og vis, og styrer himmel og jord. Fra høysetet sitt «såg han alt og mintest alt han såg». Han har ofret sitt ene øye for å få del i Mimes innsikt, har han «ofret seg selv til seg selv», og han tar imot de døde i Valhall. Rudolf Steiner beskriver ham som en ledende erkeengel, en inspirator for sentrale germanske mysterier. Han hadde som sin spesielle oppgave å formidle til menneskene slik innsikt i den åndelige verden som var basert på det gamle, astrale klarsyn, i form av de store imaginasjoner som vi kjenner fra Eddadiktningen. Han var derfor språkets, runenes og åndedrettets erkeengel.

Nest etter *Odin* nevnes *Tor* som den fremste av æsene, den sterkeste av dem alle. Som hans mor nevnes gudinnen *Jord*, og han er gift med *Siv*. *Tor* eier tre ting som nærmest er deler av ham selv: Hammeren, styrkebeltet og jernhanskene. Han er i stadig kamp med jotnene, som han ikke alltid beseirer, men stort sett holder han dem på avstand.

Åndsvitenskapelig sett er *Tor* jeg-hetens engel, den som skjenket menneskene deres jeg-kraft. Rudolf Steiner beskriver det slik: «I utgangspunktet, f.eks. i de første etterkristne århundrer, følte germaneren seg fremdeles som en del av et gruppe-jeg. Etter hvert opplevet han så at det individuelle jeg ble født ut fra stamme-jeget, og han følte i guden *Tor* den som bragte, som skjenket dette jeget,

som begavet ham med det individuelle jeg. Men han følte at denne gud fremdeles var forbundet med stammens ånd, med det som levet i gruppe-sjelen. For denne gruppesjel finnes ordet «Siv» (Sif), som også er navnet på Tors hustru.»

Frøy og Frøya var barn av vanen Njord. De var «gjævest blandt åser og åsynjer, var fagre i utsjånad og mektige. Frøy rådde for regn og solskinn, og dermed for grøda på jorda. Han er det godt å kalle på for å få avling og fred. Han rår òg for velstand hjå folk. Frøya er den som viljugast høyrer når folk kallar på henne, og det løner seg å kalle på henne når ein vil vinne kjærleik.» Frøy får Gjerd til hustru, hun har en jotunkvinne til mor.

Det som gjerne omtales litt lettvtint som «fruktbarhetsreligion» får hos Rudolf Steiner en annen nyanse: «Frøy og hans søster Frøya, som jo her i Norden var særlig verdsatte guddommer, var i sin opprinnelse tenkt og opplevet som de englevesener som lot flyte inn i den menneskelige sjel alt det som denne menneskesjel trengte for umiddelbart på det fysiske plan å kunne videreutvikle de krefter som de hadde opptatt gjennom de gamle klarsynsevner. Arten av disse kreftene kommer også billedlig til syne i Gjerd, jotundatteren som blir Frøys hustru.»

Nerthus er ikke nevnt under dette navn i Eddadiktene, men trekk ved hennes kultus er kjent fra anglernes sagn, og rent språklig er Nerthus-navnet av samme opprinnelse som «Njord». Nerthusmysteriene, som dreiet seg om unnfangelse og fødsel, er i sin opprinnelige art nokså utilgjengelige for vår tids vitenskap. Rudolf Steiner beskriver det slik: «Nerthus og Njord, hennes mannlige motstykke, var hierarkiske vesener som medvirket til at de menneskesjeler som gjennom de atlantiske mysterier hadde steget opp til de ulike planetene, kunne finne egnede legemer innenfor de nordiske folkeslag.»

Disse fire eksemplene viser deler av det store mytologiske verdensbillede som fremgikk av de nordisk-germanske mysterier, og vi kan anende danne oss et inntrykk av det klarsyn som lå til grunn. Et enda mer intimt innblikk i den åndelige utvikling hos både fortidens og nåtidens mennesker får vi gjennom skildringen av Loke, som Rudolf Steiner karakteriserer som «eine merkwürdig schillernde Gestalt» (en forunderlig farveskimrende skikkelse). Vi tar her med presentasjonen fra den yngre Edda, svakt forkortet:

«Mellom æsene er òg rekna han som er opphavsmannen til alt svik. Namnet er Loke eller Loft. Han er son til jotunen Fårbaute, mor hans heiter Lauvøy eller Nål. Loke er ven og fager å sjå til, men vond i huglynde og svært vinglut i åtferd. Meir enn andre hadde han den evna som er kalla sløgskap, listige knep til alle føremål. Jamt førte han æsene opp i store vanskar, og ofte løyste han dei ut med sløge rådgjerder. Kona hans heiter Sigyn, son deira er Narve. Men Loke hadde andre born òg. Angerboda heitte ei gyger i Jotunheimane, med henne fekk han tre born: Det eine var Fenrisulven, det andre var Midgardsormen, det tredje var Hel.»

Æsene ser at disse tre søsknene vil forvolde mye ulykke, og Odin sørger for at Midgardsormen blir kastet i havet og Hel blir sendt til Nivlheim, der hun får

råde over de dødes rike. Fenrisulven volder dem mere bry, men de klarer til sist å binde ham ved hjelp av magi, og ved at Ty ofrer sin høyre hånd. Men de tre er i live og virker inn på tilværelsen, inntil deres krefter slippes løs under Ragnarok. Loke selv tåles blant gudene, men også han blir bundet og straffet etter at han har sørget for at Balder blir drept.

Rudolf Steiner påpeker at det er Lucifer som i de nordiske imaginasjoner trer frem i billedet av Loke. Og han utdyper dette videre: «Nå vet dere alle, at i utviklingen av jordmennesket – som hadde som mål å gradvis la det komme til sitt jeg – er der to krefter som har tatt del fra forskjellige sider. Fra og med den lemuriske tid har de krefter som kaller luciferiske, preget seg inn i menneskets indre, i dets astrallegeme. Om disse krefter vet dere at de fremfor alt søkte sitt angrepspunkt i menneskets indre ved at de snek seg inn i de menneskelige begjær, drifter og lidenskaper. Derved har mennesket oppnådd to ting: For det første har det tilegnet seg den egenskap å bli et fritt, selvstendig vesen, som kan vise en flammebegeistring for alt det tenker, føler og vil, i motsetning til tidligere, da mennesket også i sine egne anliggender ble ført av guddommelig-åndelige makter. Men på den annen side måtte mennesket ta med på kjøpet at det gjennom de luciferiske krefter i drifter, begjær og lidenskaper kunne henfalle til det onde. Lucifer sitter altså i vår jordtilværelse slik til at han har sitt angrepspunkt i det menneskelig indre, der hvor det menneskelig-astrale utfolder seg. Der er også jeget, hvor det astrale er innlemmet i vårt vesen, gjennomtrengt av den luciferiske makt. Når vi snakker om Lucifer, så mener vi altså det som har senket mennesket dypere ned i den materielle, sansbare tilværelse enn det ville vært uten denne innflytelse. Dermed kan vi takke de luciferiske krefter både for det beste i mennesket: Friheten, og det som truer med å fange oss inn: Fristelsen til det onde.»

Lucifer smyger seg altså inn i menneskets astrallegeme og virket derifra på både det eteriske og det fysiske, på trefoldig måte, først beskrevet åndsvitenskapelig:

- I eterlegemet fremkalles usannheten, løgnen, slik at det virker innefra som en sjelelig drift.
- I astrallegemet utvikles selvhevdelsen, egoismen, den oppblåste personlighet.
- I det fysiske legeme frembringer Lucifer-kraften sykdom og død.

Mytologisk uttrykkes dette i Lokes tre barn:

- Fenrisulven, som til slutt sluker solen, er løgnen i det eteriske, erkjennelsens motstander.
- Midgardsormen, som biter seg selv i halen, er egoiteten, den lavere, astrale selvhet.
- Hel, som hersker over dødsriket, viser seg som sykdom og død i det fysiske legeme.

Når slike sammenhenger først er nevnt, virker de selvvinnlysende, vi ser uten videre hvordan vår gamle mytologi fremstiller Lucifers innflytelse på evolusjonen. Ahrimans skikkelse er ikke like klart utpenslet. Rudolf Steiner fremstiller

det slik: «Men nå vet vi dessuten at gjennom det at disse luciferiske kreftene har grepet inn i hele menneskenaturens sammensetning, kunne senere også andre makter komme inn i menneskenaturen, makter som ikke ville ha kommet inn om ikke Lucifer hadde plassert seg inne i den menneskelige organisasjon. Mennesket ville se verden helt annerledes hvis det ikke var kommet under innflytelse av Lucifer og andre vesener som fantes i hans følge, hvis ikke Lucifer hadde måttet slippe til en annen makt, efter at de rent luciferiske krefter hadde fått innpass. Ahriman kom utenfra og snek seg inn i den store omkrets som omgir menneskene, den sansbare verden, slik at altså den ahrimanske innflytelse er en følge av den luciferiske. Mennesket blir likesom grepet innefra av Lucifer, og som resultat derav blir det grepet av det som virker utenfra, av Ahriman.»

Vi skal føye til enda en kilde, nemlig et motiv fra de esoteriske timer som ble holdt i Norge i oktober 1913, der vi kjenner innholdet gjennom korte notater gjort av forskjellige deltagere i efterkant. Temaet er hvordan den riktige meditasjon virker på mennesket, blant annet den motstand som oppstår i den mediterende. Ifølge notatene opptrer det fire ulike arter av forstyrrelser eller avsporinger, her litt forkortet gjengitt, med mine uthevninger:

- Man merker en prikking, stikking eller brusing i blodet under meditasjonen. Det peker hen på *egoismen* som vi har i oss, og vi skulle undersøke oss selv hvor impulsene til egoisme ligger i oss.
- Det kan opptre en slags kvelningsfornemmelse i halsen under meditasjonen; det er uttrykk for vår *usannferdighet*, som en engel som tar kvelertak på oss. Åndedrettet blir særlig merkbart, økes til en beklemmende følelse.
- Et tredje er at man under meditasjonen plutselig kan føle seg svak og begynne å svette. Det er den hindring at *det fysiske legeme står i veien* for eterlegemet, slik at eterlegemet ikke kan utvide seg slik det skal kunne under meditasjonen.
- Et fjerde som kan skje, er at man føler seg meget behagelig og lett og kommer inn i en slags *drømmetilstand*. Når det skjer, er det for å vise oss at vi mangler legning for å forholde oss sosialt til menneskene, og at vi allerede på det fysiske plan har tendens til å føre et drømmeliv.

Man må spørre seg om ikke de tre første vanskeligheter gjenspeiler karakteren hos Lokes tre barn: egoiteten, løgnen og den legemlige svakhet, her som konstitusjonelle trekk hos mennesket, der de opptrer som motstand mot en åndelig utvikling. Det fjerde punkt kan da eventuelt tolkes som Loke-Lucifers virkemåte, å forlede mennesket til ikke å ville tre ordentlig inn i den jordiske virkelighet.

Til slutt skal nevnes hvordan Rudolf Steiner beskriver et viktig vendepunkt i åndsutviklingen: «Det gamle klarsyn, som virkelig var klart og lysende, ble grumset til av den luciferiske makt. Og i det gjeldende tidsrom vekslet germaneren mellom å skue inn i den åndelige verden og å leve i den fysiske, slik vi veksler

mellom våken og sovende tilstand. I den mer drømmeaktige tilstand var germaneren inne i sitt opprinnelige hjem, der opplevet han seg som skuende; når dagsbevisstheten inntrådte, opplevet han seg som blind.

I Norden var erindringen om den mektige åndelige verden for fersk og sterk til at man i første omgang kunne motta kristendommens trøstende budskap. Den overveldende opplevelse var det tapet av adgangen til den åndelige verden som de visste ville komme i fremtiden.

Derfor gikk det opp for ham (germaneren) en tanke av kolossal og mektig rekkevidde, nemlig tanken at denne forvisning til det fysiske plan, til den ytre sansbare verden, dette å ikke kunne se den guddommelig-åndelige verden, det kunne bare være en overgangstid. Mennesket vil gjennomgå dette som en skole og vil måtte se hva det kan tilegne seg i den fysiske verden. Mennesket trenger denne gjennomgang, det må derfor forlate den åndelige verden; det må gjennomgå opplevelsene i den fysiske verden som en skolegang. Men nettopp derved at det gjennomgår denne skole, vil det atter komme inn i den verden det har forlatt. Balderblikket vil atter besjele mennesket.

De innviede i de germanske mysterier kunne fortelle sitt folk følgende: Dere er for en tid utestengt fra den åndelige verden. En gang vil dere komme inn dit påny, men i mellomtiden vil der foregå noe i den åndelige verden som innebærer en omveltning; de guder som dere engang kjente, vil delvis være borte, andre vil være kommet til. Det hele vil ytre seg som en kamp som fører til viktige forandringer i den guddommelige verden. Dette var innholdet i den fremtidsvisjon som de innviede skildret for folket, Ragnarok.»

Dette Ragnarok har intet med dommedag å gjøre, slik det ofte tolkes, men er en imaginasjon av et avgjørende viktig vendepunkt i jordens og menneskehetens indre utvikling. Kort sagt er det en bevissthetskamp som foregår mellom de normale skapende ånder og deres avsporende motstandere. Målet er at den lyse tidsalder som åpner seg etter Kali Yugas opphør, skal bringe menneskene de riktige muligheter. Det skjer under store ofre: Odin slukes av Fenrisulven, Tor må gi tapt for Midgardsormen og Frøy tilintetgjøres av Surt, Hels utsending. Det kan synes som om de gamle åndskrefter er de sterkeste, helt til «den tause guden», Vidar, griper inn og vender kampen, idet han ved hjelp av overskuddskrefter beseirer Fenris.

Det vil føre for langt her å utlede Vidars hemmelighetsfulle stilling i både den gamle og den nye esoterikk, de interesserte henvises til referatet fra Fyresdalseminaret for to år siden, der kildene ble grundigere behandlet.* Men et par hovedtrekk skal nevnes:

Vidar representerer en kraft som modnes i det stille, hans taushet og tilbakeholdenhet utvikler det som under Ragnarok viser seg å kunne stå imot de mørke

---

* Se AiN IV/2007, s. 8flg.

makter. Han åpenbarer dermed noe av den karakter som også finnes hos den folkegruppe han skal lede, det som Rudolf Steiner beskriver som «en ventekultur». Et hemmelighetsfullt trekk i bildet er at hans erkjennelsesutvikling er knyttet til livet på jorden, han gjør en del av sine erfaringer i den fysiske verden.

Helt sentral er Vidars nære forbindelse med Kristus-impulsen, idet han er det vesen som stiller sin eterskikkelse til rådighet for Kristus-ånden, slik at Kristus kan stige ned i etersfæren. Vidars seier over Fenrisulven er imaginasjonen av de nye, eteriske klarsynskrefters seier over de gamle og «utdaterte» astrale opplevelser av det åndelige, det som i den nye situasjon må oppleves som løgn. Vidar renser etersfæren og åpner derved en ny vei for menneskene til åndelig erfaring, på linje med det Paulus opplevde ved Damaskus. Rudolf Steiner legger stor vekt på nettopp dette punkt, at det gamle astrale klarsyn skal avløses av et nytt, eterisk. Det harmonerer også med det som sies om erkeengelen Mikael, at han i vår tid er til stede i den del av den åndelige verden som grenser nærmest opp til det fysiske. Og vi må ha lov å tro at Vidar kan oppfattes som en Mikael-tjener, en som har tilegnet seg en riktig forståelse av den nye tidsalders utfordringer.

Selv om disse forhold på en måte er utviklet i Norden, tilhører de i dag menneskeheten. Men til den nordiske oppgave hører like sterkt som før å videreutvikle de evner som kan vokse frem av vår forståelse av det fysisk-eteriske, å frembringe en naturerkjennelse som kan vise vei til en Kristus-opplevelse. □

«Det antroposofiske kvartal» i Oslo

Sissel Jenseth har sammen med flere andre i Antroposofisk Selskap utarbeidet en brosjyre som veileder leseren til de mange stedene i området bak Slottet i Oslo som er tilknyttet antroposofien. For den som er på besøk i hovedstaden kan kanskje dette være en interessant måte å bruke en halv dag på? I tillegg er det lagt inn informasjon om nesten alle antroposofiske virksomheter i Norge, dessuten mange lesetips, slik at brosjyren kan også benyttes til å finne det man er interessert i. Brosjyren foreligger trykket, men er også lagt ut på www.antroposofi.no i pdf-format (også i tysk utgave). Den kan bestilles hos Antroposofisk Selskap, Oscars gt. 10, 0352 Oslo / asn@antroposofi.no.

